

Dr hab. n. med. Piotr Tyszko

Prof. wizyt. w Instytucie Medycyny Wsi
im. Witolda Chodźki w Lublinie

Recenzja rozprawy na stopień doktora nauk o zdrowiu mgr Jakuba Einhorna pt.:
Jakość życia mieszkańców Wrocławia uczestniczących w zajęciach
Uniwersytetów Trzeciego Wieku.

1. Ocena merytoryczna pracy.

Trafność podjętej problematyki badawczej i jej oryginalność.

Przedmiotem pracy jest ocena jakości życia mieszkańców Wrocławia, którzy uczestniczą w zajęciach uniwersytetów trzeciego wieku. Autora interesuje problem, czy jakość życia osób przejawiających taką aktywność jest odmienna od jakości życia osób nie podejmujących tego typu aktywności.

Tematyka pracy dokładnie wpisuje się w aktualne problemy polityki społecznej, a szczególnie jej segmentu określanego jako polityka senioralna. Uzasadnieniem dla sformułowania odrębnej polityki państwa, skierowanej do populacji osób starszych jest aktualna i prognozowana sytuacja demograficzna ludności Polski. W roku 2017 udział osób w wieku 65 lat i więcej osiągnął 17 %. Wg długofalowych prognoz demograficznych odsetek osób w tej grupie wiekowej najbardziej wzrośnie już w latach 2020-2030. Celem polityki senioralnej w Polsce jest wspieranie i zapewnienie możliwości aktywnego starzenia się w zdrowiu oraz możliwości prowadzenia w dalszym ciągu samodzielnego, niezależnego i satysfakcjonującego życia, nawet przy pewnych ograniczeniach funkcjonalnych, a jednym z filarów tej polityki jest tworzenie warunków do aktywności edukacyjnej osób starszych. W szczególności przewidziane jest wspieranie rozwoju systemowych rozwiązań dla organizacji różnych form uczenia się osób starszych, w tym ruchu Uniwersytetów Trzeciego Wieku. Jak wskazano powyżej, w polityce senioralnej uwzględniany jest aspekt zdrowia, w którego definiowaniu ważną składową jest jakość życia. Badanie czynników wpływających na zdrowie, w tym aktywności edukacyjnej, mieści się w zakresie nauk o zdrowiu. Można więc stwierdzić, że podjęty przez Doktoranta temat pracy, z perspektywy nauk o zdrowiu, jest aktualny, i trafnie odpowiada na potrzebę

doskonalenia jednego z elementów polityki senioralnej. W szerszej perspektywie – praca wpisuje się w cykl polityki publicznej.

Oceniając oryginalność podjętej problematyki badawczej należy uwzględnić dwa aspekty: merytoryczny i metodologiczny.

W aspekcie merytorycznym należy wskazać, że temat związku jakości życia z aktywnością edukacyjną ludzi starszych, realizowaną w formie udziału w zajęciach Uniwersytetów Trzeciego Wieku, był już podejmowany, co Autor rzetelnie przedstawia w rozdziale 1.2. (Przegląd badań dotyczących rozwoju Uniwersytetów Trzeciego Wieku w Polsce), swojej rozprawy doktorskiej. Oryginalność merytoryczna rozprawy doktorskiej mgr Jakuba Einhorna wyraża się bardzo kompleksowym, można powiedzieć – monograficznym – sposobem realizacji tematu. Praca zawiera w części teoretycznej, a także empirycznej, szereg elementów, a także syntez tych elementów, wykraczających poza zakres prezentowany we wcześniej opublikowanych artykułach i doniesieniach konferencyjnych. Także wykorzystany materiał badawczy był pozyskany przez Autora specjalnie do celów zrealizowanego projektu i ma charakter w pełni oryginalny.

Istotą oryginalności w aspekcie metodologicznym jest zastosowanie oryginalnego, odmiennego od dotychczas stosowanych w takich badaniach, narzędzia pomiaru jakości życia. Dokładniejsze omówienie zastosowanego narzędzia pomiarowego będzie przedstawione w części recenzji poświęconej ocenie metodologii.

Uzyskane rezultaty i ich znaczenie dla nauki i praktyki

Celem pracy było wykazanie, czy występują różnice w jakości życia osób uczestniczących w zajęciach Uniwersytetów Trzeciego Wieku (grupa badana) oraz osób nie podejmujących tego typu aktywności (grupa porównawcza). Cel ten został pogłębiony przez sformułowanie celów szczegółowych, co umożliwiło podjęcie próby wyłonienia aspektów jakości życia, które wpływają na wystąpienie tych różnic oraz do wskazania na te, które mogą być efektywnie wykorzystane w planowaniu działań podejmowanych przez Uniwersytety Trzeciego Wieku dla podniesienia jakości życia swoich słuchaczy. Wspomniane cele szczegółowe obejmowały:

- wykazanie różnic w jakości życia ze względu na uczestnictwo w zajęciach UTW oraz cechy socjodemograficzne (wiek, płeć, stan cywilny, wykształcenie);

- zbadanie różnic pomiędzy słuchaczami UTW a pozostałymi seniorami na tle warunków, stanu zdrowia, otoczenia społecznego, sytuacji finansowej, poziomu aktywności społecznej oraz potencjału adaptacyjnego;
- wskazanie czynników determinujących jakość życia osób uczestniczących w zajęciach UTW.

Dla realizacji tak postawionych celów sformułowano hipotezę główną, mówiącą, że jakość życia osób uczestniczących w zajęciach UTW jest wyższa niż jakość życia osób nie podejmujących tego typu aktywności, oraz trzy grupy hipotez szczegółowych i poddano je weryfikacji w procesie badawczym.

Pierwsza grupa hipotez dotyczy porównań jakości życia pomiędzy osobami uczestniczącymi w zajęciach UTW (grupa badana) oraz osobami nie biorącymi udziału w takich zajęciach (grupa kontrolna), z uwzględnieniem płci, wieku, poziomu wykształcenia, stanu cywilnego i stanu zdrowia.

Druga grupa obejmuje hipotezy odnoszące się do różnic pomiędzy grupą badaną i porównawczą w osiąganych poziomach mierników cząstkowych, w zakresie poszczególnych aspektów składających się na ogólną jakość życia, w tym dotyczących: stanu zdrowia, wykształcenia, warunków otoczenia społecznego, sytuacji finansowej i poziomu aktywności społecznej.

Trzecia grupa to hipotezy odnośnie rozkładu jakości życia w całej populacji z próbą wskazania czynników kształtujących ten rozkład, i z uwzględnieniem cząstkowych mierników jakości życia.

Wszystkie hipotezy poddano weryfikacji w procesie badawczym. Hipoteza główna, głosząca, że jakość życia osób uczestniczących w zajęciach UTW jest wyższa niż jakość życia osób nie podejmujących tego typu aktywności, została potwierdzona. Także większość postawionych hipotez szczegółowych została potwierdzona. Nie uzyskały potwierdzenia hipotezy dotyczące różnicowania jakości życia słuchaczy UTW przez płeć i wiek oraz hipoteza o istotnym wpływie stanu cywilnego na sytuację finansową badanych. W efekcie potwierdzenia pozostałych hipotez możliwe było wskazanie czynników, przez które można podnieść jakość życia słuchaczy UTW. Są to: samoocena stanu zdrowia, poziom zadowolenia z możliwości własnego słuchu, wpływ chorób oraz miejsca zamieszkania na normalne funkcjonowanie. Do wszystkich tych czynników autor odniósł się w wieloaspektowej i dobrze udokumentowanej dyskusji.

Oceniając znaczenie uzyskanych wyników, dla nauki należy wskazać, że w części poszerzają one, a w części aktualizują obecną wiedzę o znaczeniu specyficznej formy aktywności, jaką jest udział osób starszych w zajęciach Uniwersytetów Trzeciego Wieku, dla jakości życia tych osób. Wyniki wskazują także na szereg zależności, które mogą być wykorzystane w analizach funkcjonowania osób starszych nie tylko w ramach nauk o zdrowiu, ale także innych nauk, jak np. socjologii czy psychologii procesów starzenia się. Jako wkład do nauki należy także potraktować zastosowanie nowej, oryginalnej metody oceny jakości życia. Szczególnie interesujące jest wyodrębnienie jednoczynnikowych predyktorów jakości życia dla danego typu populacji.

Wyniki uzyskane przez Autora mają istotne znaczenie praktyczne dla budowy i doskonalenia programów poprawy jakości życia, adresowanych do ludzi starszych, co ma znaczenia dla przedłużania ich życia w sprawności, a co z kolei jest warunkiem zachowania autonomii i suwerenności w podejmowaniu decyzji oraz integracji z różnymi kręgami społecznymi. Szczególną przydatność mają uzyskane wyniki dla doskonalenia działalności Uniwersytetów Trzeciego Wieku.

Biorąc pod uwagę oryginalność uzyskanych wyników i ich znaczenie praktyczne należy sugerować Autorowi ich opublikowanie i prezentowanie na konferencjach.

Poprawność formalno-językowa, stylistyczna i interpunkcyjna.

Praca jest napisana i zredagowana zgodnie z zasadami pisania prac naukowych oraz regułami języka polskiego. Autor umiejętnie przedstawia poglądy własne jak też zaczerpnięte z piśmiennictwa. Sprawnie omawia wyniki i relacjonuje wnioski. Skrót użyty w pracy są objaśnione na stronie 4.

2. Ocena metodologiczna pracy.

Poprawność formułowania problemów i hipotez.

Hipoteza główna oraz hipotezy szczegółowe dokładnie odpowiadają celom pracy. Są sformułowane jednoznacznie. Cały, opisany w pracy doktorskiej, proces badawczy jest konsekwentnie budowany na podstawie struktury przyjętych do weryfikacji hipotez.

Wszystkie problemy poruszane w pracy – poczynając od prezentacji aktualnego stanu wiedzy w obszarach istotnych dla realizowanej pracy, przez prezentację wyników, dyskusję i wnioski – są logicznie uporządkowane i czytelne.

Trafność doboru metod i narzędzi badawczych, umiejętność ich zastosowania.

W pracy do oceny jakości życia badanych populacji wykorzystano dane z oryginalnego, stworzonego na potrzeby prezentowanej pracy kwestionariusza zawierającego 56 pytań w grupach zgodnych z obszarami jakości życia, tj. zdrowia, sytuacji finansowej, aktywności społecznej, otoczenia społecznego i potencjału adaptacyjnego. Dane te zostały następnie wykorzystane do wyliczenia cząstkowych mierników syntetycznych dla ww pięciu obszarów jakości życia oraz ogólnego syntetycznego miernika jakości życia, mogących przyjmować wartości od zera do 1. Ta szczególna cecha wskaźnika jest bardzo użyteczna w analizach porównawczych. Algorytmy obliczeniowe zastosowane do wyliczenia wskaźników są w pracy dokładnie przedstawione i nie budzą zastrzeżeń. Warto podkreślić, że algorytmy te mają – w pewnym sensie – wartość uniwersalną. Mogą być one bowiem wykorzystane do analiz jakości życia w innych aspektach i w innych populacjach, przy doborze odpowiednich zestawów pytań, czyli branych pod uwagę zmiennych. W tym miejscu należy postawić Autorowi pytanie, czy znane mu są przykłady takich zastosowań, czy też metoda ta była wykorzystana po raz pierwszy w prezentowanej rozprawie doktorskiej? Pytanie jest uzasadnione tym, że przy omawianiu zastosowanej metody Autor nie powołuje się na żadne źródła.

Do wyodrębnienia jednoczynnikowych predyktorów jakości życia wykorzystano rzadko stosowaną, a bardzo efektywną w podobnych modelach badawczych, metodę analizy czynnikowej.

Autor posługuje się omówionymi metodami i wykorzystuje uzyskane przy ich użyciu wyniki w sposób bardzo kompetentny. W pracy wykorzystano także dane uzyskane w drodze wywiadów bezpośrednich z kierownikami UTW, członkami Dolnośląskiej Rady Seniorów, pracownikiem Wrocławskiego Centrum Rozwoju, Społecznego odpowiedzialnym za współpracę administracji samorządowej z UTW oraz kierownikami klubów seniora. W ramach metody sondażu diagnostycznego przeprowadzono także analizę dokumentów statutowych i organizacyjnych poszczególnych UTW, zawierających m.in. programy nauczania, regulaminy i plany zajęć, znajdujące się na witrynach internetowych tych instytucji. Stanowiły one

źródło informacji ukazujące specyfikę poszczególnych uniwersytetów, celów i zasad ich funkcjonowania oraz ich statusu organizacyjnego.

Na podkreślenie zasługuje swoboda z jaką Autor porusza się w kwestiach merytorycznych i metodologicznych problematyki gerontologicznej i jakości życia. Jest to dowód dojrzałości badawczej Autora wynikającej z wcześniejszych doświadczeń badawczych, związanych z aktywnym udziałem w interdyscyplinarnym projekcie POLSENIOR.

Prawidłowość układu pracy i struktury podziału treści.

Układ pracy jest typowy dla prac o charakterze empirycznym. Część empiryczna jest poprzedzona wstępem, w którym dokonano przeglądu badań nad problematyką starzenia się populacji, Uniwersytetami Trzeciego Wieku i badań jakości życia. W omówieniu tym Autor wykracza poza perspektywę krajową i uwzględnia dane z krajów europejskich oraz spoza Europy. Omówienia zawarte w tej części pracy cechują się dobrze przemyślanym doбором źródeł zapewniającym wieloaspektowe naświetlenie prezentowanych zagadnień. W części trzeciej przedstawiono pełną informację o sposobach zebrania materiału i jego analizy. Uzasadniono zastosowanie do doboru badanej populacji metody „kuli śnieżnej”. Metoda ta zapewnia dotarcie do właściwych adresatów badania, a jednocześnie przenosi – częściowo – problem motywacji do udziału w badaniu z badacza na innych uczestników badania. W kolejnej części zaprezentowano szczegółowo uzyskane wyniki, podporządkowując konsekwentnie strukturę prezentacji celom pracy i weryfikowanym hipotezom badawczym. W wyodrębnionym podrozdziale przedstawiono zestawienie wyników weryfikacji hipotezy głównej i hipotez częściowych. Uzyskane wyniki zostały przedyskutowane w aspekcie aktualnej wiedzy, możliwej do ustalenia w piśmiennictwie. Treść i forma dyskusji, podobnie jak rozdziału wstępnego, są dowodem wysokiej erudycji Autora w podjętym przedmiocie badania. Wnioski z pracy są oparte na opracowanych wynikach danych z zastosowanego kwestionariusza, ale uwzględniają także informacje z innych, wcześniej wymienionych źródeł. Do wniosków zawartych w rozdziale 6.2. można mieć zastrzeżenie, że w istocie mają one tylko charakter ewidencyjny, tj. przedstawiają w punktach szczegółowe, omówione wcześniej wyniki. Właściwe wnioski są, moim zdaniem, sformułowane w ostatnim akapicie rozdziału 7 – Podsumowanie. Wskazują one, że wyniki badań mają zastosowanie praktyczne,

głównie dla Uniwersytetów Trzeciego Wieku i określają czynniki przez które można podnieść jakość życia słuchaczy UTW, takie jak: samoocena stanu zdrowia, poziom zadowolenia z możliwości własnego słuchu, wpływ chorób oraz miejsca zamieszkania na normalne funkcjonowanie. Bardzo wartościowy dla poznania wyników badania jest załącznik 3, gdzie w formie tabelarycznej przedstawiono szczegółowe porównanie wyników osiągniętych w cząstkowych syntetycznych miernikach pomiędzy grupą badaną a porównawczą.

Całość pracy jest obszerna i liczy 292 strony. Obecność i objętość wszystkich elementów pracy jest jednak w pełni uzasadniona i jest efektem dążenia Autora do pełnego przedstawienia postępowania badawczego i jego ustaleń. Praca zawiera 92 ryciny i 77 tabel a także trzy załączniki, co zapewnia wyczerpującą ilustrację bądź dokumentację wyników.

Dobór literatury i umiejętność wykorzystania źródeł.

W pracy wykorzystano 195 źródeł, w tym 54 publikacje zwarte, 107 artykułów i książek, oraz 34 źródła internetowe. W przypadku powoływania się na źródła internetowe, ze względu na dużą zmienność prezentacji takich materiałów, standardem jest podawanie dat dostępu, co Autor pominął. Piśmiennictwo jest aktualne, przywoływane w różnych fragmentach pracy w sposób bardzo celowy.

Podsumowanie opinii

Podsumowując opinię stwierdzam, że praca, mimo drobnych niedociągnięć natury redakcyjnej, stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, jakim jest ustalenie, czy istnieją różnice w jakości życia osób uczestniczących w zajęciach Uniwersytetów Trzeciego Wieku (grupa badana) oraz osób nie podejmujących tego typu aktywności (grupa porównawcza), a także wyłonienie czynników, które mogą być efektywnie wykorzystane w planowaniu działań podejmowanych przez Uniwersytety Trzeciego Wieku dla podniesienia jakości życia swoich słuchaczy.

3. Wniosek recenzenta.

Biorąc pod uwagę celowość podjęcia tematu oraz wysoką wartość poznawczą i praktyczną uzyskanych wyników - stwierdzam, że praca mgr Jakuba Einhorna pt.:

„Jakość życia mieszkańców Wrocławia uczestniczących w zajęciach Uniwersytetów Trzeciego Wieku” spełnia w pełni kryteria określone ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2003 r. Nr 65, poz. 595 z późn. zm.).

W związku z powyższym składam wniosek do Wysokiej Rady Wydziału Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Medycznego im. Piastów Śląskich we Wrocławiu o dopuszczenie mgr Jakuba Einhorna do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Warszawa, 16.01.2019 r.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Andrzej Tytus', is written on the right side of the page.